

VPRAŠALNIK O SOCIALNEM VEDENJU OTROK (SV-O)

Avtorici MAJA ZUPANČIČ IN TINA KAVČIČ (TESTinfo letnik 10 (2005-06), št. 1)

Nova spoznanja slovenske študije s predšolskimi otroki

Vprašalnik o socialnem vedenju (SV-O; LaFreniere, Dumas, Zupančič, Gril in Kavčič, 2001), ki ga je izdal Center za psihodiagnostična sredstva v Ljubljani, na katedri za razvojno psihologijo uporabljamo v raziskovalne namene že več let. Zadnja leta s tem merskim pripomočkom seznanjamo tudi študente psihologije v okviru vaj iz predmeta Razvojna psihologija. Soavtorici slovenske priredbe *SV-O* bi na tem mestu radi seznanili širši krog psihologov in psihologinj z nekaterimi novimi ugotovitvami, ki temeljijo na uporabi tega vprašalnika in niso navedene v priročniku. Rezultate prikazujeva zelo strnjeno, izhajajo pa iz slovenske vzdolžne študije z naslovom *Vpliv vrtca na otrokov razvoj in njegovo uspešnost v šoli*. V tej študiji smo, med drugim, spremljali otrokovo socialno vedenje v vrtcu med tretjim in petim letom starosti. V prvem letu raziskave so vzgojiteljice iz 16 slovenskih vrtcev iz različnih regij s *SV-O* ocenile 337 triletnikov. Ocenjevanje smo do sedaj ponovili še dvakrat v razmiku enega leta. V dveh letih je prišlo do osipa vzorca in tako je bilo ob treh različnih časih merjenja skupno ocenjenih 262 otrok (od tega 48 % dečkov). Vsi otroci so v času izvajanja raziskave obiskovali isti vrtec kot na začetku, 75 % štiriletnikov in 64 % petletnikov so ocenile iste vzgojiteljice kot pred letom dni. Vzdolžni načrt nam je omogočil ugotavljanje časovne stabilnosti mer socialnega vedenja v zgodnjem otroštvu ter preučevanje sočasnih in vzdolžnih povezav med socialnim vedenjem in demografskimi spremenljivkami, družinskim okoljem ter osebnostnimi značilnostmi otrok iz perspektiv različnih ocenjevalcev (mame, očeta in vzgojiteljice). Opravljene analize so temeljile na podatkih treh sestavljenih lestvic *SV-O*, in sicer socialna kompetentnost (vesel, zaupljiv, strpen, miren, vključuje se v skupino, prosocialen, sodelovalen, samostojen), težave ponotranjenja (potr, anksiozen, izoliran, odvisen) in težave pozunanjenja (jezen, agresiven, egoističen, nasprotovalen). Pri zadnjih dveh lestvicah je vrednotenje obrnjeno.

Časovno stabilnost (doslednost relativnega položaja otrok v njihovi starostni skupini skozi čas) treh sestavljenih lestvic smo ugotavljali v okviru razvojnih modelov poti, v katere so bile, poleg razvojnih povezav za socialno kompetentnost, težave ponotranjenja in pozunanjenja, vključene še smeri sočasnih in vzdolžnih povezav med osebnostnimi dimenzijami in spremenljivkami socialnega vedenja. Vsi koeficienti poti (b) s starosti treh na štiri leta in s starosti štirih na pet let so bili statistično pomembni. Najvišji so bili za socialno kompetentnost (0,56 in 0,52), nekoliko nižji za težave ponotranjenja (0,55 in 0,45) in najnižji za težave pozunanjenja (0,52 in 0,25). Rezultati torej kažejo, da je socialno vedenje precej stabilno med tretjim in četrtem letom, nekoliko manj pa med četrtem in petim letom, zlasti na področju otrokovega vedenja pozunanjenja. Poleg tega avtorici ugotavljava, da podatki o socialni kompetentnosti in vedenju pozunanjenja pri triletnikih pomembno napovedujejo iste konstrukte za petletnike, neodvisno od podatkov za štiriletnike ($b = 0,13$ in $b = 0,23$). Dodatni zgodnejši podatki o otrokovem vedenju na teh dveh področjih (pri treh letih) torej izboljšajo vzdolžno napoved vedenja na teh področjih pri petih letih, ki izhaja iz podatkov za starost štirih let (Zupančič in Kavčič, 2005b).

Otrokova osebnost kot jo zaznavajo starši doma je napovedovala otrokovo socialno vedenje v vrtcu. Starševa ocena (povprečna ocena mame in očeta) otrokove ekstravertnosti (pozitivno čustvovanje, obzirnost, sociabilnost, raven dejavnosti, odprtost in ugodljivost; glej tudi Zupančič in Kavčič, 2004a) je ob različni starosti ciljnih otrok sočasno pomembno napovedovala socialno kompetentnost. Nevroticizem (boječnost, socialna plašnost) je pri starosti treh in štirih let napovedoval vedenje ponotranjenja. Nesprejemljivost (močna volja, negativno čustvovanje, antagonizem) pa je (z izjemo štiriletnikov) napovedovala težave pozunanjenja. Tudi vzdolžne napovedi so bile pomembne, vendar

nižje od sočasnih in so se pojavljale le v primerih, ko v razvojnem modelu nismo upoštevali sočasnih zvez med osebnostjo in socialnim vedenjem (Zupančič in Kavčič, 2004c, 2005a 2005b, v tisku b). Vzgojiteljičina ocena navedenih otrokovih osebnostnih značilnosti je podobno napovedovala otrokovo socialno vedenje v vrtcu, vendar močnejše kot ocena »otrokove osebnosti doma«. To ni presenetljivo, saj se otrokove osebnostne značilnosti izražajo nekoliko različno v različnih okoljih (npr. doma, v vrtcu), medtem ko je do napake istega ocenjevalca (vzgojiteljica oceni otrokovo osebnost in njegovo socialno vedenje) prišlo le v primeru povezav med ekstravertnostjo in čustveno nestabilnostjo z odsotnostjo težav ponotranjenja (Zupančič in Kavčič, 2004c; v tisku b).

Deklice so bile ocenjene kot nekoliko bolj kompetentne od dečkov, otrokov spol pa je tudi vzdolžno napovedoval socialno kompetentnost. Prav tako se je v različnih časih merjenja s socialno kompetentnostjo pozitivno povezovala izobrazba otrokove mame (očetova pa ne), vendar lahko z izobrazbo mame pojasnimo največ 4 % variabilnosti v vzgojiteljičinih ocenah socialne kompetentnosti. Agregirana *stopnja izobrazbe* mame in očeta je tudi vzdolžno, a nizko napovedovala socialno kompetentnost (Zupančič in Kavčič, 2004c, v tisku b). Ostale demografske (npr. število otrok, vrstni red rojstva) in spremenljivke otrokovega družinskega okolja (spodbujanje spoznavnega razvoja, avtoritativnost, neučinkovit nadzor in uveljavljanje moči) se v veliki večini niso značilno povezovala s socialnim vedenjem. Če pa so že se, so bile nizke, nedosledne v času in tako maloštevilne, da bi jih lahko pripisali slučajju. *Starost otrok ob vstopu v vrtec* (med prvim in tretjim letom) se je pozitivno povezovala z vedenjem ponotranjenja. Otroci, ki so se v vrtec vključili mlajši, so izražali značilno manj vedenjskih značilnosti ponotranjenja od pozneje vključenih otrok (Zupančič in Kavčič, 2004b; v tisku b). Med otroki, ki so se v vrtec vključili kot triletniki, so v času prilagajanja na vrtec še več teh težav kazali otroci, ki so celotno obdobje pred vključitvijo v vrtec preživeli le s starši (Zupančič in Kavčič, v tisku b).

Meniva, da bodo za uporabnike *SV-O* uporabne predvsem naslednje ugotovitve. Kaže, da so *težave v socialnem prilagajanju* (rezultat v območju spodnjih desetih percentilov oz. $T < 38$) med tretjim in četrtem letom starosti v precejšnji meri prehodne (za starost petih let so podatki še v obdelavi). Na posameznem področju prilagajanja je težave (pri treh ali štirih letih) občasno izražal razmeroma visok delež otrok, zlasti triletnikov (do 22 %) in zlasti na področju socialne kompetentnosti. Kot stabilne so se izkazale težave na področju socialne kompetentnosti pri 2,4 % otrok, težave ponotranjenja pri 3,3 % otrok in težave pozunanjenja pri 1,8 % otrok. Stabilnost večkratnih težav se je pokazala pri 2,1 % otrok (nizka kompetentnost in težave ponotranjenja), pri nobenem niso bile stabilne sočasne težave ponotranjenja in pozunanjenja, pri po enem otroku pa so večkratne težave v drugih kombinacijah treh področij vztrajale še po letu dni. Poleg tega so se mere *SV-O* izkazale kot posebej občutljive pri ocenjevanju otrokovega vedenja v obdobju prilagajanja na vrtec (vsaj v prvih treh mesecih). Najpogosteje se težave kažejo kot nizka socialna kompetentnost in vedenje ponotranjenja. Triletniki, ki so se v vrtec vključili dva do tri mesece pred ocenjevanjem, so kazali značilno več težav (rezultati v kritičnem območju) na teh dveh področjih kot njihovi vrstniki, ki so se v vrtec vključili prej. Pogostnost teh težav se med tema skupinama otrok po letu dni ni več razlikovala, saj je zlasti upadla pri skupini, ki se je v vrtec vključila okoli tretjega leta (Zupančič in Kavčič, v tisku a). Pri interpretaciji kritičnega rezultata je zato potrebno upoštevati tudi čas, ki je minil od otrokovega vstopa v vrtec. Poleg tega avtorici priporoča previdnost pri interpretaciji razmeroma nizkih rezultatov med otroki pod četrtem letom starosti. Podobno kot pri prečnem in starostno heterogenem standardizacijskem vzorcu (La Freniere idr., 2001), smo raziskovalke pri večjem vzorcu triletnikov po letu dni odkrile pomemben starostni porast socialne kompetentnosti in upad težav ponotranjenja, nekoliko tudi težav pozunanjenja. Ugotovljene starostne spremembe pa ocenjujemo kot večje od tistih, ugotovljenih pri prečnem vzorcu širšega starostnega razpona (Zupančič in Kavčič, v tisku a; Zupančič, Podlessek in Kavčič, v tisku). Kaže, da med tretjim in četrtem letom prihaja do nekoliko večjih sprememb v smeri naraščajoče socialne prilagojenosti s starostjo, kot to pričakujemo pri nekoliko starejših predšolskih otrocih. Vsekakor meniva, da je treba otroke s kritičnim rezultatom spremljati in jim v primeru, da ti rezultati ostanejo stabilni še po letu dni, nameniti posebno pozornost. Pri tem so

še posebej rizični tisti otroci, pri katerih gre za stabilno sopojavljanje težav na več področjih socialnega vedenja.

Viri:

- La Freniere, P. J., Dumas, J. E., Zupančič, M., Gril, A. in Kavčič, T. (2001). *Vprašalnik o socialnem vedenju otrok. SV-O priročnik*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2004a). Personality structure in Slovenian three-year-olds: The Inventory of Child Individual Differences. *Psihološka obzorja*, 13(1), 9–27.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2004b). Early versus late entry to preschool: Some developmental implications. *European Early Education Research Journal*, 12, 119–131.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2004c). *Early child personality, home environment and adjustment in preschool: A follow-up study from a multi-informant perspective*. Prispevek predstavljen na 15. konferenci o temperamentu, Athens, GA, ZDA.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2005a). Child personality measures as contemporaneous and longitudinal predictors of social behaviour in pre-school. *Psihološka obzorja*, 14(1), 17–33.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2005b). *Predicting social adjustment from a prospective longitudinal study of personality*. Prispevek predstavljen na Evropski konferenci o razvojni psihologiji, La Laguna, Španija.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (v tisku a). *Osebnostne značilnosti predšolskih otrok s težavami v socialnem prilagajanju*. Anthropos.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (v tisku b). *The age of entry into high-quality pre-school, child and family factors, and developmental outcomes in early childhood*. *European Early Education Research Journal*.
- Zupančič, M., Podlesek, A. in Kavčič, T. (v tisku). *Personality types as derived from parental reports on 3-year-olds*. *European Journal of Personality*.